

VĚKOVÁ STRUKTURA OBYVATELSTVA ČR A VYBRANÝCH ZEMÍ EU – PERSPEKTIVY BUDOUCÍHO VÝVOJE

Tomáš Fiala, Jitka Langhamrová

Klíčová slova:

Populační projekce, stárnutí populace, biologické generace, ekonomické generace.

Abstrakt

Příspěvek se věnuje porovnání hodnot vybraných charakteristik stárnutí populace v zemích EU, Norsku a ve Švýcarsku v současné době a předpokládanému budoucímu vývoji v těchto zemích do roku 2060. Vychází z projekce Eurostatu, která předpokládá, že demografický vývoj jednotlivých zemí se bude postupně sblížovat. Pro země s nižší plodností se předpokládá růst plodnosti, pro země s vyšší plodností udržení současné úrovně nebo nepatrný pokles. Pro všechny země se předpokládá pokračující prodlužování střední délky života mužů i žen. V ČR se předpokládá migrační přírůstek kolem 2,5 ‰ (tedy kolem 25 tisíc osob ročně), na Slovensku jen kolem 1 ‰ (asi 5 tisíc osob ročně). Co se týče průměrné roční míry migračního přírůstku za celé prognózované období, pro ČR se předpokládá tato míra mírně nadprůměrná, nejvyšší ze všech postkomunistických zemí EU. Mění se věková struktura obyvatelstva ČR a EU, populace stárne.

Příspěvek vznikl v rámci dlouhodobého výzkumného projektu 2D06026 „Reprodukce lidského kapitálu“ financovaného MŠMT v rámci Národního programu výzkumu II.

Základní charakteristiky stárnutí populace (biologické a ekonomické generace)

Obyvatelstvo si můžeme rozdělit z pohledu biologických generací na populaci dětskou, která je vymezena věkem 0–14 dokončených let, rodičovskou, která je vymezena věkem 15–49 dokončených let a prarodičovskou, kam patří 50letí a starší. Jako charakteristiku stáří populace použijeme Sauvyho index stáří, který se počítá jako podíl prarodičovské generace ku generaci dětské. Se stárnutím populace je často spojena otázka, kolik lidí bude v produktivním věku. Za hranice produktivního věku se považuje obvyklý věk zahájení ekonomické aktivity a obvyklý věk odchodu do důchodu. V dnešní době již málo osob zahajuje ekonomickou aktivitu ihned po skončení základní školy. Většina mladých lidí pokračuje ve zvyšování své kvalifikace na nějaké střední škole či učilišti, někteří i na vysoké škole. Věk odchodu do důchodu se v řadě zemí již pohybuje kolem 65 let nebo se předpokládá jeho zvyšování k této hranici. Z tohoto důvodu budeme za produktivní věk pro všechny země považovat věkové rozmezí 20–64 dokončených let. Osoby v předproduktivním věku jsou osoby 0–19leté, skupinu osob poproduktivního věku tvoří všichni 65letí a starší.

Jednou z důležitých charakteristik populace je podíl osob v produktivním věku z celé populace, za jednu z charakteristik stáří populace lze pak považovat podíl osob v poproduktivním věku. Míru zátěže průběžného systému důchodového zabezpečení pak charakterizuje tzv. index závislosti seniorů, tj. poměr počtu osob v poproduktivním věku ku počtu osob v produktivním věku.

Uvedené charakteristiky snadno zjistíme z tzv. demografické struktury obyvatelstva (struktury podle pohlaví a věku). Budoucí vývoj těchto charakteristik lze odhadnout na základě demografické projekce populačního vývoje.

Předpokládaný vývoj vychází z populační projekce Eurostatu (Statistického úřadu Evropských společenství).

Při porovnání rozlišujeme skupinu 17 zemí, které neprošly obdobím socialismu – 15 „původních“ členských zemí, Kypr a Malta (E17) – a skupinu 10 postkomunistických zemí střední a východní Evropy přijatých do EU v roce 2004 nebo později (E10). Označení jednotlivých zemí dvoupísmennými zkratkami v grafech je převzato z databáze Eurostatu. Barevné rozlišení skupin zemí bylo zvoleno následovně: **skandinávské země, západní Evropa, střední Evropa (nepostkomunistická), jižní Evropa, Malta a Kypr, ČR, SR, Polsko, Maďarsko a Slovinsko, Pobaltské republiky, Bulharsko a Rumunsko**

AT Rakousko	ES Španělsko	IT Itálie	PL Polsko
BE Belgie	FI Finsko	LT Litva	PT Portugalsko
BG Bulharsko	FR Francie	LU Lucembursko	RO Rumunsko
CY Kypr	GR Řecko	LV Lotyšsko	SE Švédsko
CZ Česká rep.	HU Maďarsko	MT Malta	SI Slovinsko
DE Německo	CH Švýcarsko	NL Nizozemsko	SK Slovensko
DK Dánsko	IE Irsko	NO Norsko	UK Spoj. král.
EE Estonsko			

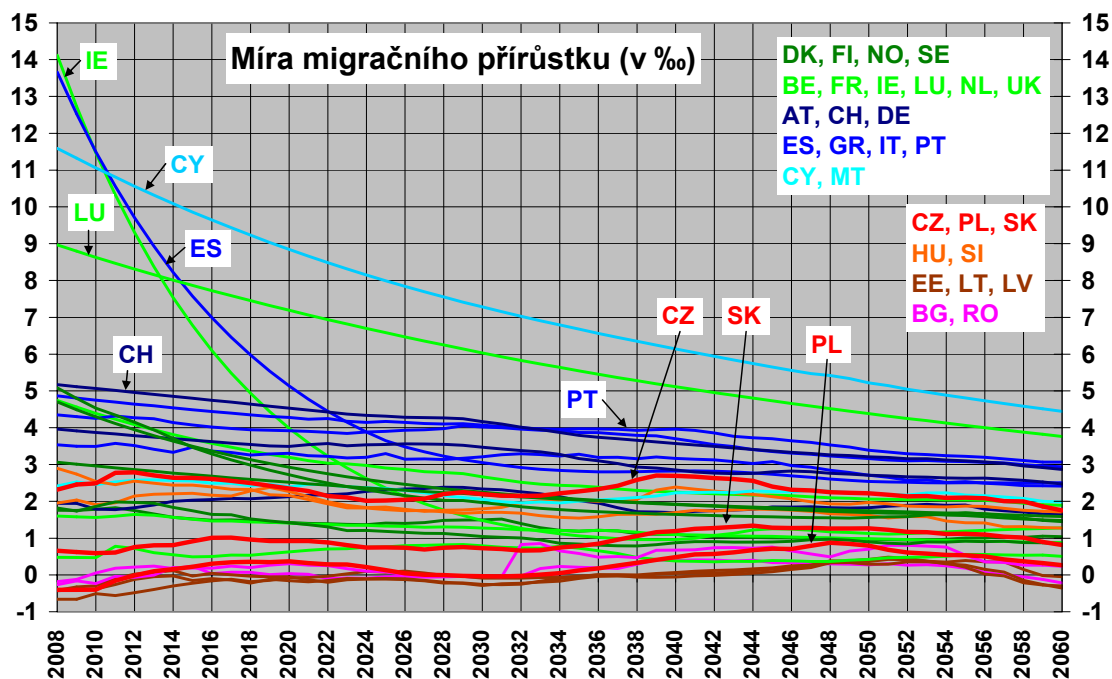
E27 všechny členské země EU

E17 **AT, BE, CY, DE, DK, ES, FI, FR, GR, IE, IT, LU, MT, NL, PT, SE, UK**

E12 **BG, CZ, EE, HU, LT, LV, PL, RO, SI, SK**

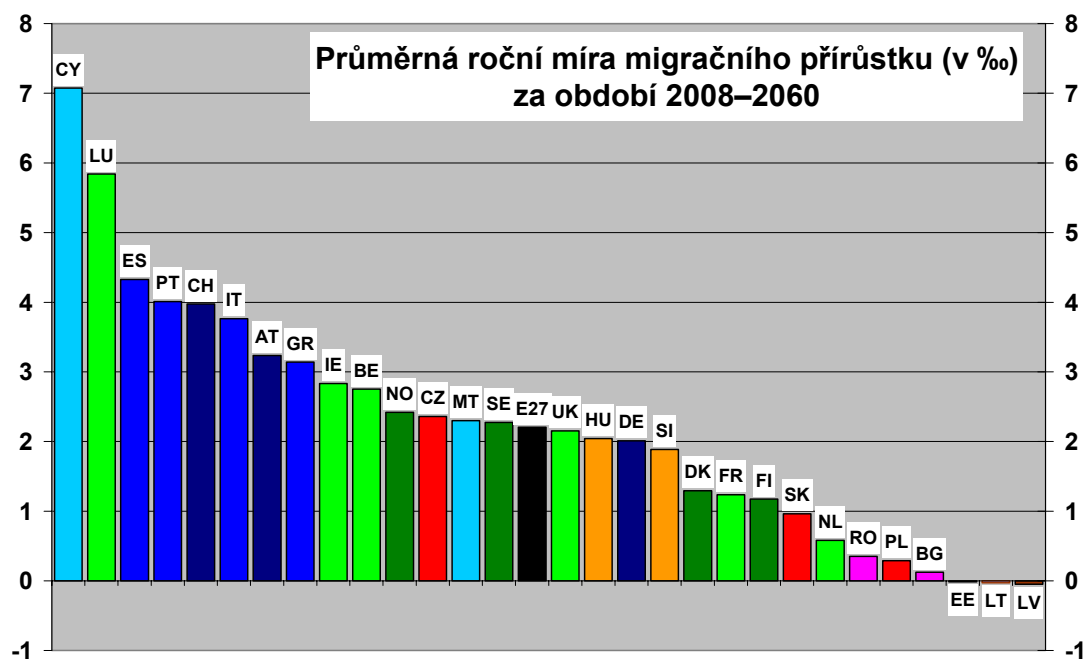
Předpoklady projekce

Výsledky populační projekce pochopitelně závisí nejen na výchozí demografické struktuře, ale rovněž na předpokládaném dalším vývoji plodnosti, úmrtnosti a především migrace. V současné době je totiž ve většině evropských zemí migrační přírůstek obyvatelstva několikanásobně vyšší než přírůstek přirozený.

Graf 1: Míra migračního přírůstku

Zdroj: vlastní výpočty na základě dat Eurostatu

Graf 2: Průměrná roční míra migračního přírůstku za období 2008-2060

Zdroj: vlastní výpočty na základě dat Eurostatu

Projekce Eurostatu, z níž vycházíme, předpokládá, že demografický vývoj jednotlivých zemí se bude postupně sblížovat. Pro země s nižší plodností se předpokládá růst plodnosti, pro země s vyšší plodností udržení současné úrovně nebo nepatrný pokles. Pro všechny země se předpokládá pokračující prodlužování střední délky života mužů i žen. Předpokládaný vývoj míry migračního přírůstku a její průměrná hodnota jsou zobrazeny na grafu 1 a grafu 2.

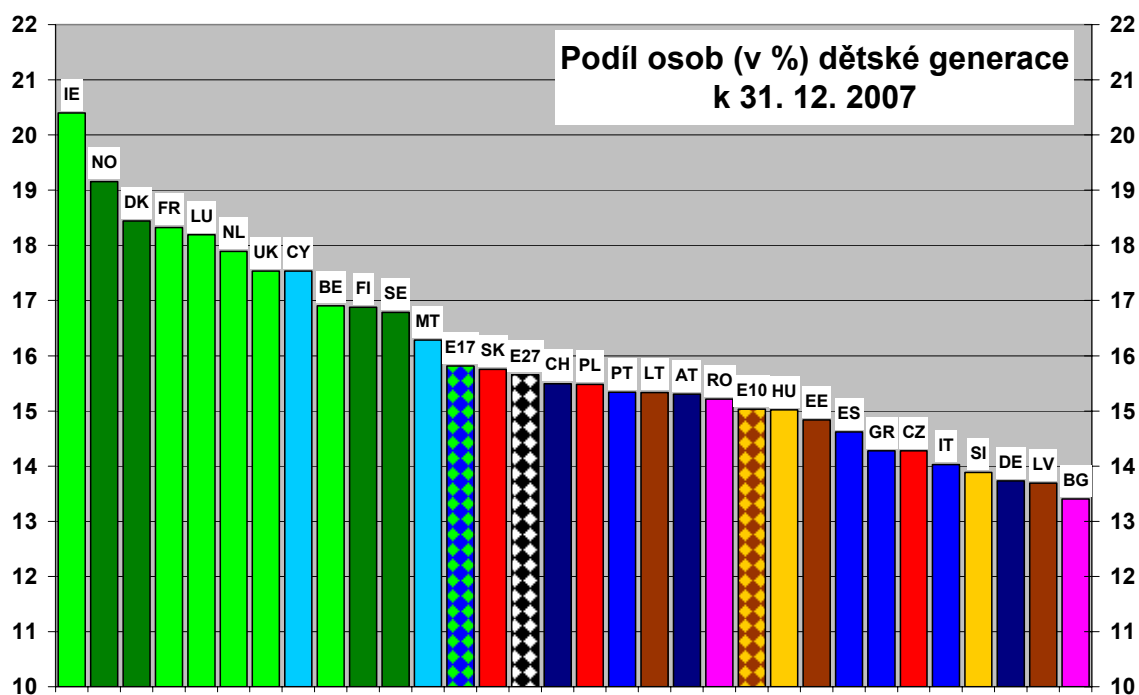
Míru migračního přírůstku vyjádřenou v ‰ lze interpretovat jako roční migrační přírůstek na 1000 obyvatel. V zemích se současným nejvyšším přírůstkem (Irsko, Španělsko) má dojít v nejbližších zhruba 10 letech k jeho poklesu na úroveň předpokládanou v ostatních zemích (méně než 5 ‰, postupně pokles na méně než 3 ‰). Vyšší přírůstek má být pouze na Kypru a v Lucembursku. V ČR se předpokládá migrační přírůstek kolem 2,5 ‰ (tedy kolem 25 tisíc osob ročně), na Slovensku jen kolem 1 ‰ (asi 5 tisíc osob ročně). Pro Polsko je v současné době charakteristický migrační úbytek, od příštího desetiletí se i zde předpokládá přírůstek, ovšem poměrně malý, kolísající, během nejbližších 30 let nepřesahující 0,5 promile (15 tisíc osob ročně).

Co se týče průměrné roční míry migračního přírůstku za celé prognózované období, pro ČR se předpokládá tato míra mírně nadprůměrná, nejvyšší ze všech zemí E10. Na Slovensku má být míra migračního přírůstku zhruba poloviční než v ČR. Velmi nízká míra migračního přírůstku se předpokládá pro Bulharsko, Polsko a Rumunsko, v pobaltských republikách bývalého SSSR má docházet dokonce k nepatrnému migračnímu úbytku.

Podíl osob v dětské generaci

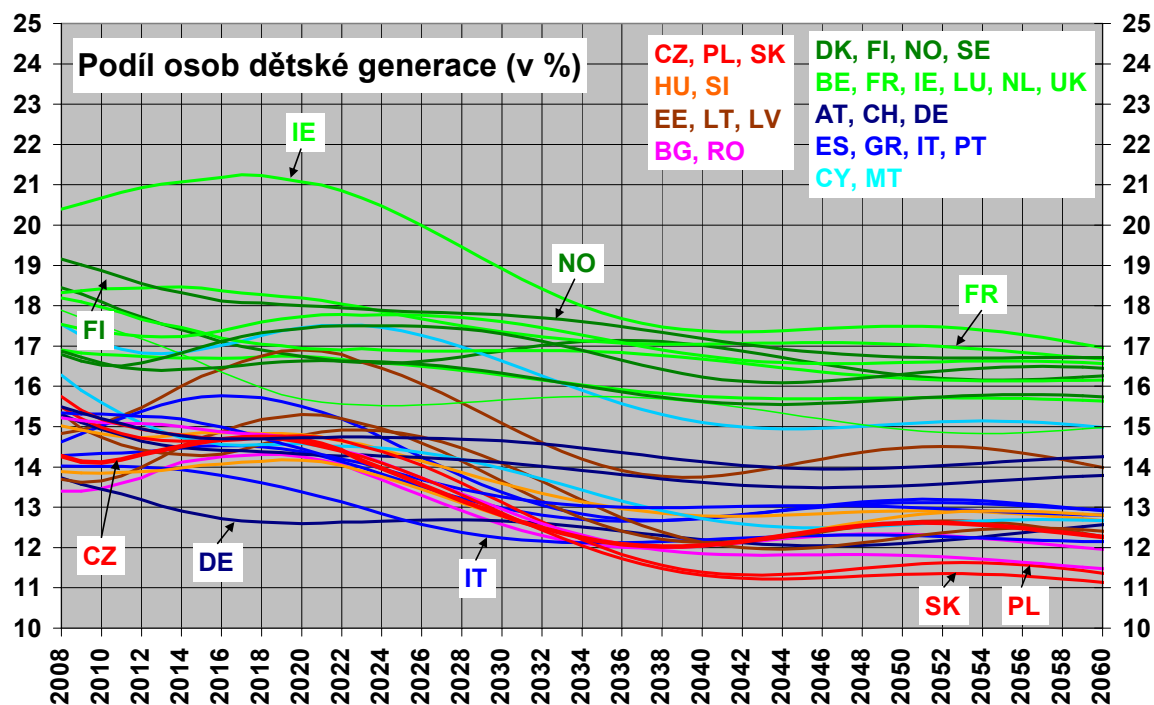
Tak jak bylo řečeno v předchozím textu, většina populací vyspělých zemí, tedy i Česká republika i země EU postupně stárnou. Plodnost u většiny z nich je hluboce pod záchovnou hranicí prosté reprodukce. Snižuje se porodnost a klesá podíl dětí v populaci. Populace stárne relativně. Na konci roku 2007 byl podíl dětí nejvyšší v Irsku, kde dosahoval hodnoty více než 20 %. Mezi země s vysokým podílem dětí v populaci se řadily také Norsko, Dánsko, Francie a ostatní skandinávské země a země západní Evropy, nacházel se mezi nimi i Kypr. Naopak mezi země s nejnižším podílem dětí v populaci patří Bulharsko, Litva, Německo, Slovinsko, Itálie a také Česká republika, kde se podíl dětí pohybuje mezi 13 až 14 % v populaci (viz graf 3).

Podíváme-li se na vývoj podílu osob dětské generace mezi roky 2008 až 2060 (viz graf 4) opět je vidět, že skandinávské země a země západní Evropy po celou dobu mají vyšší podíl dětí v populaci než populace ostatní a zejména pak než země bývalého socialistického bloku. Nejnižší podíl dětí mají na konci sledovaného období Slovensko a Polsko a to jenom okolo 11 %. Je to způsobeno nízkou úrovní plodnosti v bývalých socialistických zemích, podobně jsou na tom rovněž v Německu a Itálii.

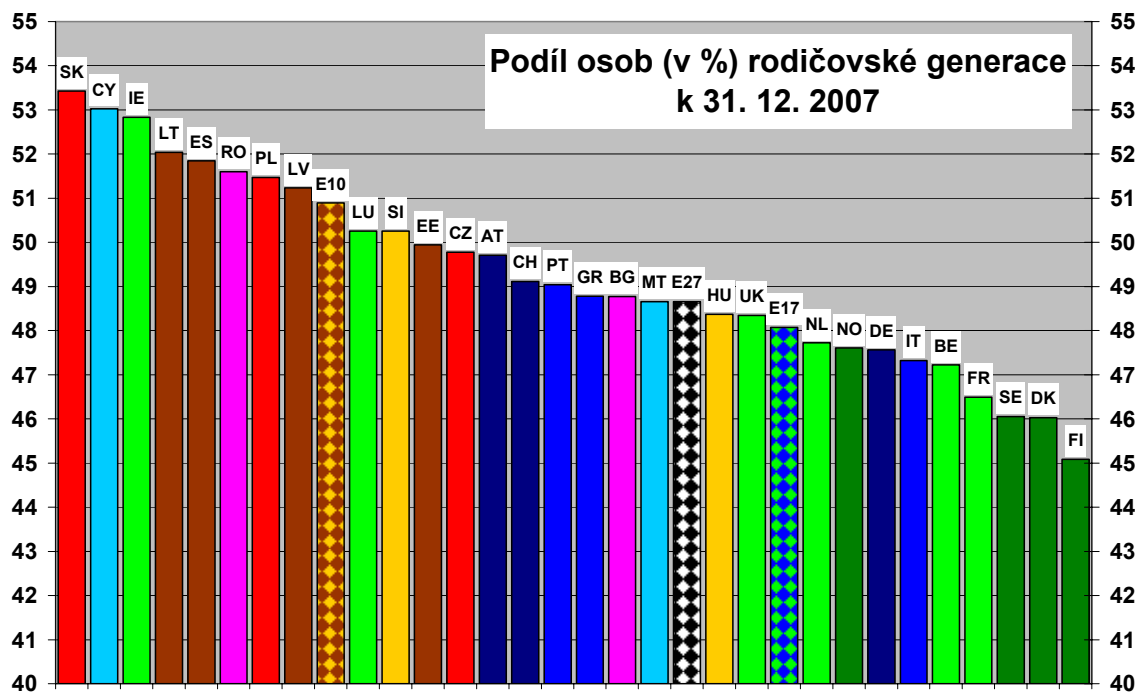
Graf 3: Podíl osob dětské generace k 31.12.2007

Zdroj: vlastní výpočty na základě dat Eurostatu

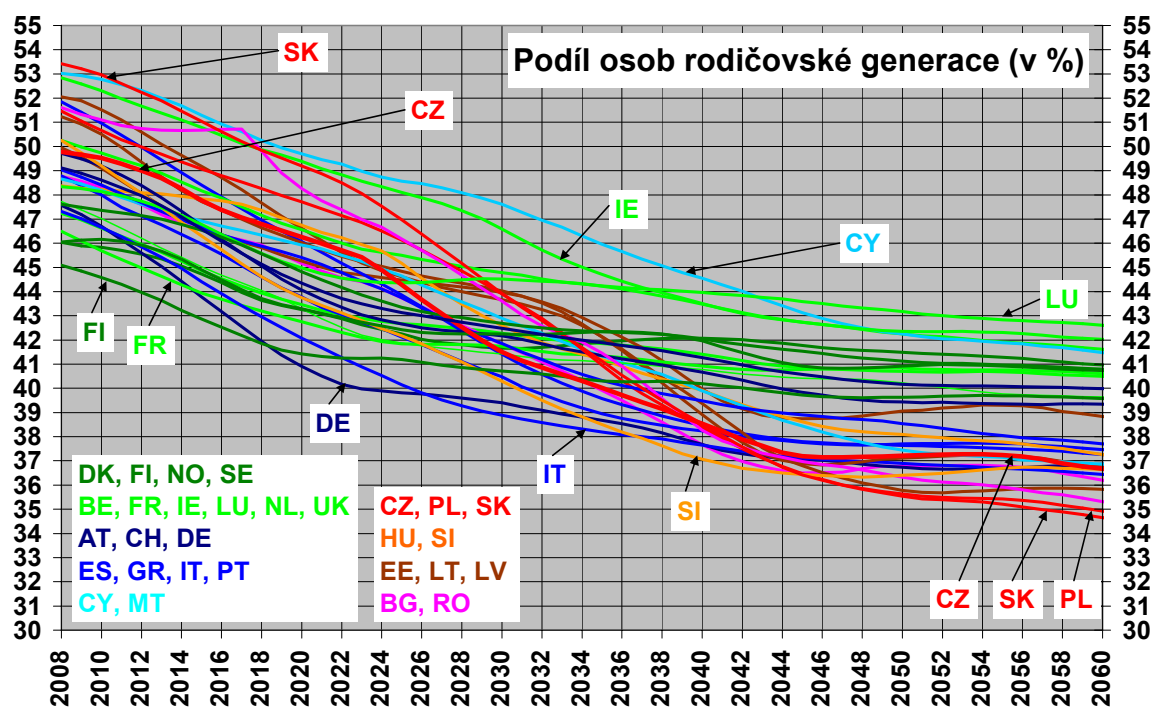
Graf 4: Podíl osob dětské generace

Zdroj: vlastní výpočty na základě dat Eurostatu

Graf 5: Podíl osob rodičovské generace k 31.12.2007

Zdroj: vlastní výpočty na základě dat Eurostatu

Graf 6: Podíl osob rodičovské generace

Zdroj: vlastní výpočty na základě dat Eurostatu

Podíl osob v rodičovské generaci

I podíl rodičů v populaci se liší z pohledu jednotlivých zemí. Nejvyšší podíl osob ve věku 15–49 dokončených let můžeme nalézt na konci roku 2007 na Slovensku, kde je tento podíl více jak 53 %, dále na Kypru, v Irsku, Litvě a v dalších bývalých socialistických zemích. Naopak nejméně pak v zemích skandinávských, zemích západní a střední Evropy, kde je podíl mezi 45 až 48 % (viz graf 5).

Velké snížení však vidíme z pohledu dlouhodobého vývoje, kdy podíl této generace klesá až na neuvěřitelnou hodnotu okolo 35 % u Polska a Slovenska. Také Česká republika bude mít podle odhadů Eurostatu v roce 2060 jen něco více než 36 % z populace v populaci rodičovské. Podle Sundbärga a jeho dělení populací na děti, rodiče a prarodiče a dělení podle podílu dětí a prarodičů (za předpokladu, že rodiče tvoří cca 50 %) na populaci progresivní (převládají děti nad prarodiči), stacionární (přibližně stejný podíl dětí a prarodičů) a regresivní (převládají prarodiče nad dětmi). Většina vyspělých populací je již v současnosti populací regresivního typu, tedy populací stárnoucí. V budoucnu nebude tedy tento předpoklad, že rodičovská populace tvoří přibližně 50 %, platit. Již na počátku sledovaného období měly některé země podíl rodičovské generace nižší než 50 %. Zejména Finsko, Francie, Německo a Itálie (viz graf 6).

Podíl osob v prarodičovské generaci

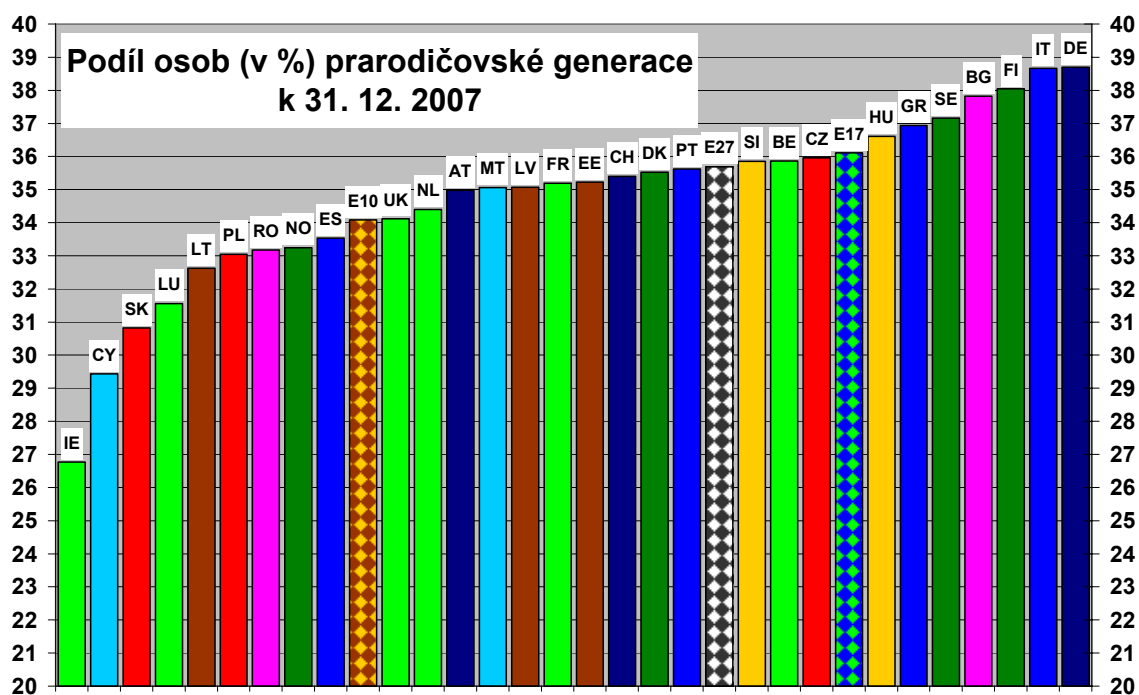
Podíl prarodičovské generace, tj. podíl osob 50letých a starších je z pohledu jednotlivých zemí rozdílný. Na konci roku 2007 byl nejnižší podíl této generace v Irsku, kde to bylo méně než 27 %, následoval Kypr s hodnotou okolo 29,5 %, Slovensko, Lucembursko, Litva, kde se hodnoty pohybovaly mezi téměř 31 až téměř 33 %. Nejvíce prarodičů bylo v Německu a Itálii, kde se podíl prarodičů blížil 39%, následovalo Finsko, Bulharsko, Švédsko, Řecko, kde podíl kolísal okolo 38 % (graf 7).

Z pohledu vývoje podílu mezi roky 2008 a 2060 je na počátku nejnižší podíl, jak již bylo řečeno v Irsku, na Kypru, nejvyšší naopak v Německu, Itálii, také Česká republika má spíše vyšší podíl prarodičů mezi srovnávanými zeměmi. Podíl prarodičů se na počátku pohybuje v hodnotách mezi 26 až 39 %, ve všech zemích tento podíl roste, okolo roku 2030 je již ve všech zemích vyšší než 38 %. Dochází k rychlému stárnutí populace a v roce 2060 je tento podíl nejnižší u Lucemburska a ve Spojeném království, kde se pohybuje okolo 41 %. Nejvyšší je pak na Slovensku, v Polsku a Rumunsku, kde hodnoty jsou až 54 % (graf 8).

Index stáří

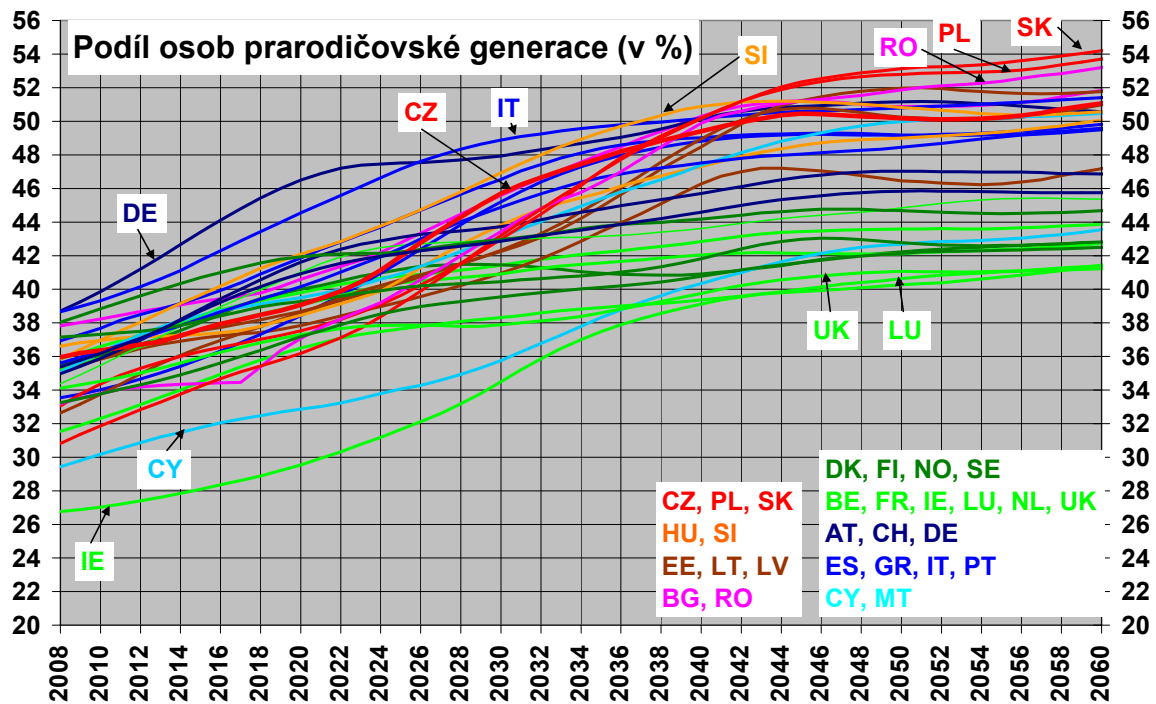
Mezi základní charakteristiky stárnutí populace patří index stáří (Sauvyho index stáří), který se počítá jako poměr prarodičovské generace ke generaci dětské. Na vývoji tohoto ukazatele je zřetelně vidět rychlý nástup stárnutí populací všech zemí EU i České republiky.

Nejnižší hodnotu indexu stáří na konci roku 2007 mělo Irsko, kde je vyšší úroveň plodnosti než u ostatních zemí a hodnota indexu byla přibližně 1,3 osoby prarodičovské generace připadající na 1 osobu dětské generace. Následoval Kypr, Lucembursko, Norsko, některé země západní Evropy, Dánsko a Slovensko. Hodnota indexu stáří se pohybovala mezi hodnotou 1,7 až 2,0. Naopak nejvyšší hodnota indexu stáří byla v Bulharsku, Německu, Itálii, kde se pohybovala kolem 2,8. Následovala skupina zemí – Řecko, Slovinsko, Litva, Česká republika s hodnotou okolo 2,6 (graf 9).

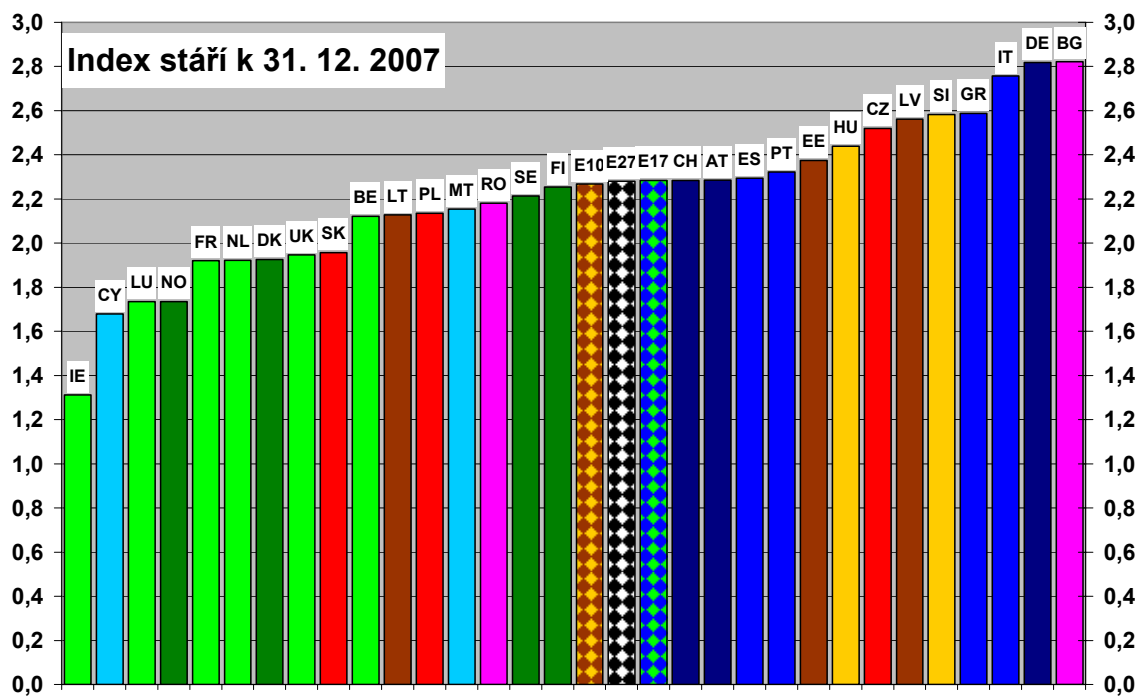

Graf 7

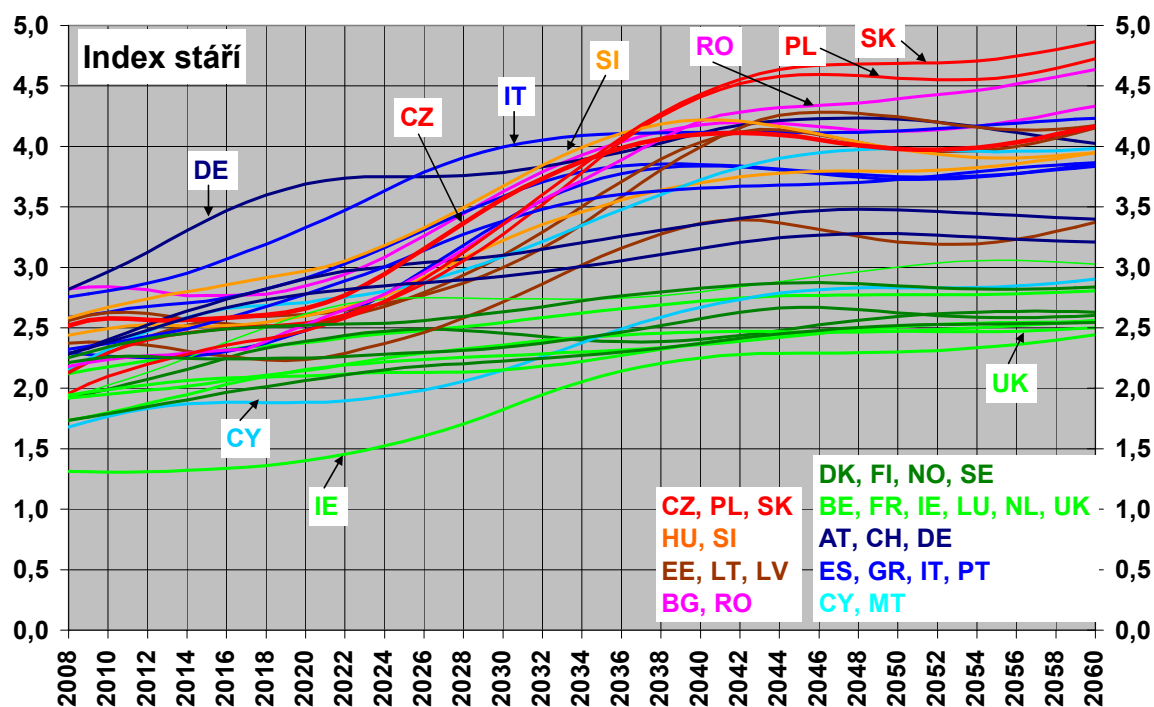
Zdroj: vlastní výpočty na základě dat Eurostatu

Graf 8
Zdroj: vlastní výpočty na základě dat Eurostatu

Graf 9
Zdroj: vlastní výpočty na základě dat Eurostatu

Graf 10

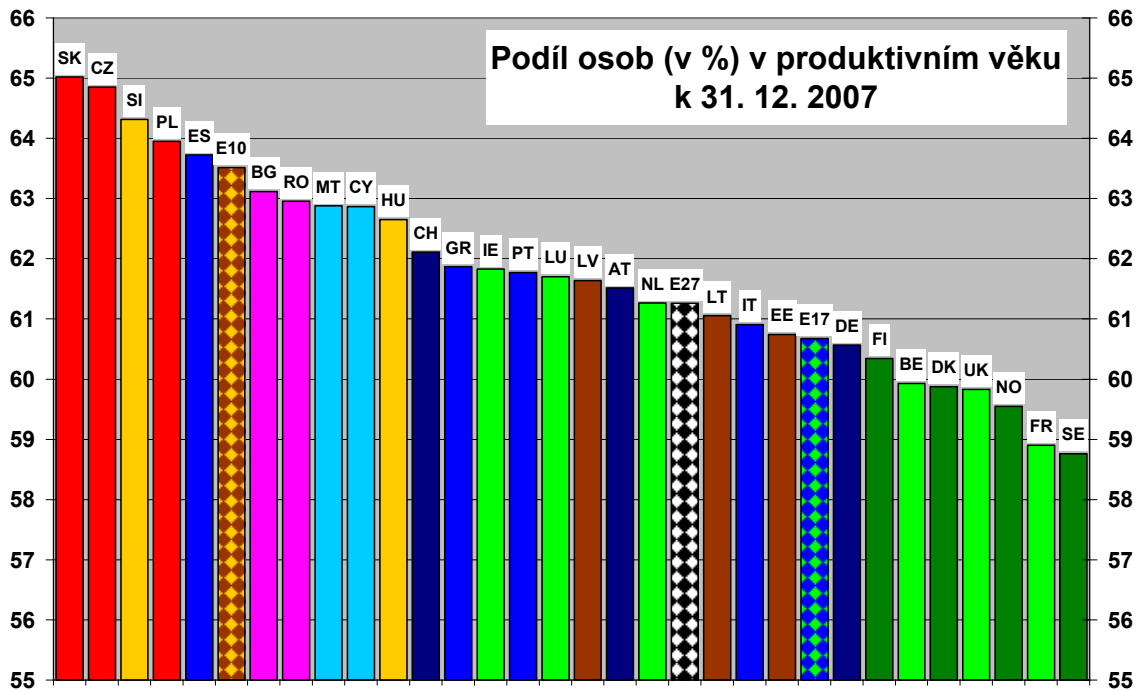
Zdroj: vlastní výpočty na základě dat Eurostatu

Z hlediska vývoje indexu stáří v jednotlivých zemích mezi roky 2008 až 2060 (viz graf 10) je opět vidět vývoj a stárnutí populace ve všech zemích. Nejnížší hodnotu má na počátku Irsko, Kypr a k zemím s nižší hodnotou patří i země západní Evropy a skandinávské země. Index se pohybuje mezi hodnotou 1,3 až 2,3. Naopak nejvyšší hodnoty mají na počátku období Německo, Itálie, Slovinsko, kde se hodnota pohybuje mezi 2,5 až 2,8. V roce 2032 mají již všechny země hodnotu indexu vyšší než 2,0. V roce 2060 index stáří dosahuje hodnot nejnižších u Spojeného království, Irska a Kypru, kde se pohybuje okolo 2,5, naopak nejvyšší je u Slovenska, Polska Rumunska, v těchto zemích se blíží hodnota indexu stáří neuvěřitelné hodnotě 4,8 osob 50letých a starších na 1 osobu ve věku do 15 let.

Podíl osob v produktivním věku

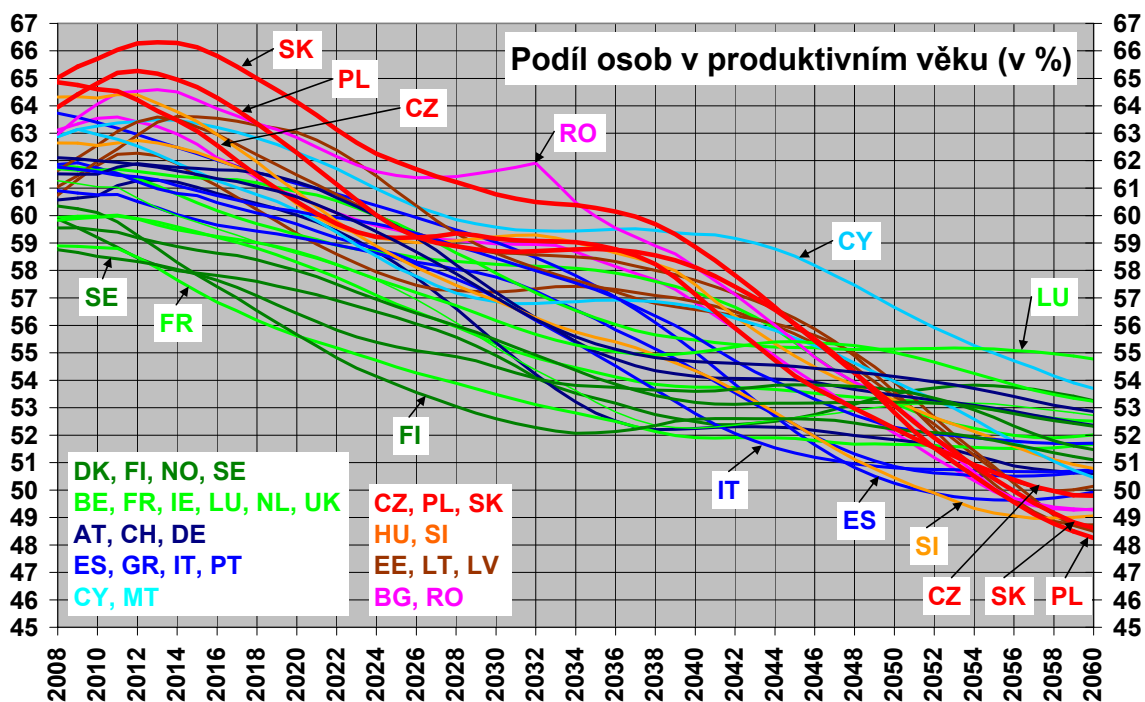
Z předchozího textu je patrné, že v současné době budou mít postkomunistické členské země EU o něco větší podíl osob v produktivním věku. V dalších letech lze však očekávat snižování tohoto podílu v důsledku postupného odchodu do důchodu početně silných poválečných ročníků starších pracovníků a jejich nedostatečnou náhradou slabšími ročníky. V ČR budou (vzhledem k větším odchylkám demografické struktury od průměru) uvedené změny ještě o něco výraznější (viz graf 11).

Podíl osob v produktivním věku v SR, ČR i Polsku patří mezi nejvyšší v Evropě, pohybuje se kolem 64–65 %. I v dalších postkomunistických zemích je tento podíl vysoký a přesahující 60 %. Nejnížší je tento podíl naopak ve Švédsku a ve Francii, nižší než 59 %. Vzhledem k pokračujícímu stárnutí populace lze očekávat pokles tohoto podílu ve všech sledovaných evropských zemích. Tempo poklesu však nebude ve všech zemích stejné, pořadí zemí podle hodnoty tohoto podílu se bude měnit. Obecně lze říci, že v postkomunistických zemích bude pokles podílu osob v produktivním věku rychlejší než v zemích ostatních. (Jednou z příčin této skutečnosti je předpokládaná nižší imigrace do těchto zemí.)

Graf 11

Zdroj: vlastní výpočty na základě dat Eurostatu

Graf 12

Zdroj: vlastní výpočty na základě dat Eurostatu

Vidíme, že zhruba za 20 let bude hodnota tohoto podílu ve většině zemí již nižší než 60 % a kolem roku 2060 se bude pohybovat jen kolem 50 % (viz graf 12). Na Slovensku by měl podíl osob v produktivním věku několik let růst a zhruba 30 let by jeho hodnota měla být nejvyšší ze všech sledovaných zemí. Pak však dojde k prudkému poklesu a kolem roku 2060

by Slovensko naopak patřilo k zemím s nejnižším podílem osob v produktivním věku. Velmi podobný trend vývoje lze očekávat i v Polsku. V ČR předpokládáme, že podíl osob v produktivním věku začne klesat již nyní a jeho hodnoty budou již od nejbližších let o 2-3 procentní body nižší než v SR. Na druhou stranu předpokládaný pokles po roce 2050 nemusí být tak velký jako v SR či Polsku.

K zemím s nejnižším podílem osob v produktivním věku by naopak v nejbližších desetiletích měly patřit Švédsko, Francie a Finsko, později Itálie, Španělsko a Slovinsko a ke konci sledovaného období další postkomunistické země.

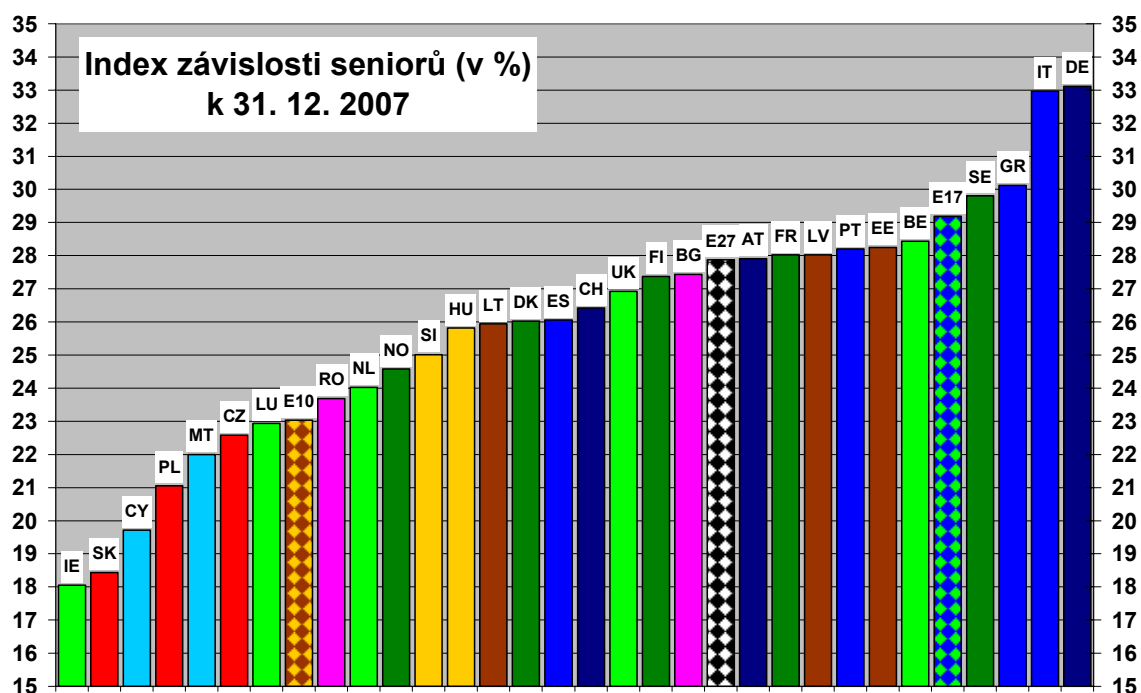
Index závislosti seniorů

V poslední době se stále více hovoří o rostoucí zátěži průběžného důchodového systému v souvislosti se stárnutím populace. Jak vypadá situace v jednotlivých zemích EU? Vhodnou jednoduchou charakteristikou je tzv. index závislosti seniorů: poměr počtu osob v poproduktivním věku ku počtu osob v produktivním věku. (Hodnotu tohoto indexu vyjádřenou v procentech lze interpretovat jako počet důchodců, na které musí v průběžném důchodovém systému přispívat 100 produktivních osob – pochopitelně za předpokladu, že důchodový věk je 65 let.) Současné hodnoty a předpokládaný budoucí vývoj zachycují *grafy 13 a 14*.

V postkomunistických zemích je v současné době index zpravidla nižší než v zemích E17. K zemím s nejnižší hodnotou patří Irsko a Slovensko, rovněž v Polsku a ČR jsou hodnoty nižší než průměr zemí E10. Nejvyšší hodnoty jsou v Itálii a Německu, téměř dvojnásobné v porovnání s Irskem.

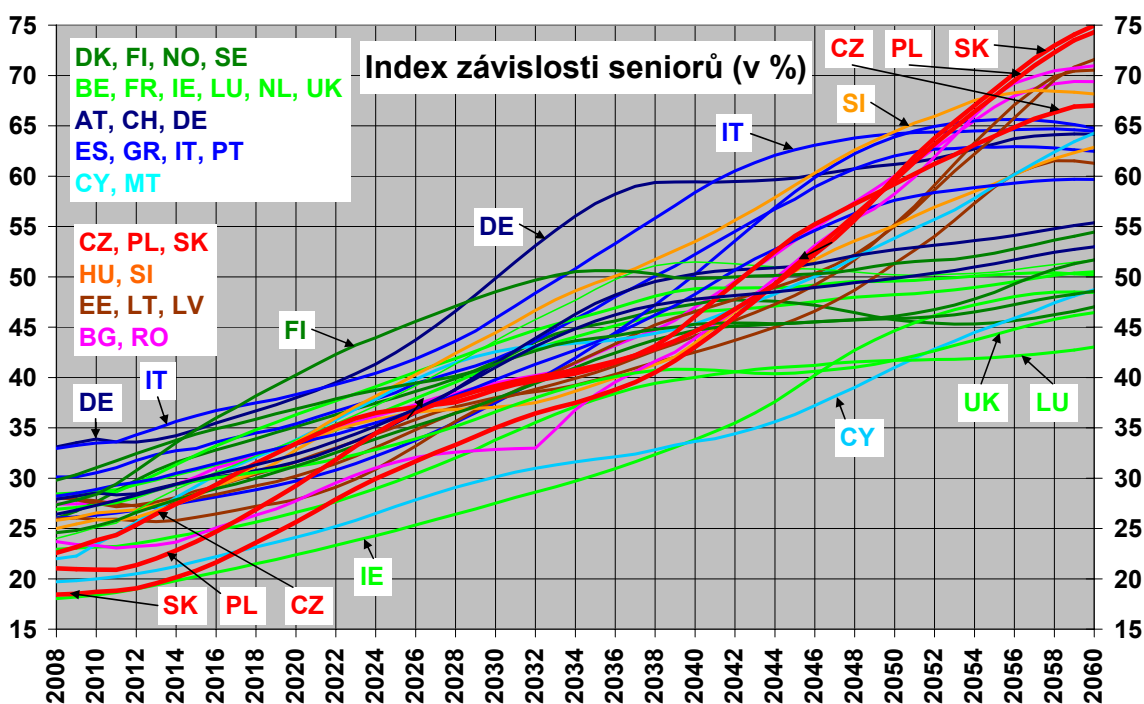
Ve všech zemích se předpokládá růst hodnot tohoto indexu, za 50 let mají být jeho hodnoty více než dvojnásobné. Tempo růstu v jednotlivých zemích bude opět rozdílné. Irsko bude zřejmě zhruba třicet let patřit k zemím s nejnižší hodnotou indexu a ani v dalších letech zde tento index příliš neporoste. Předpokládá se, že nízké hodnoty budou například i na Kypru, v Lucembursku a později i ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irsku. K zemím s vysokými hodnotami indexu bude i v budoucnu patřit Německo, Itálie, Finsko a později též stále více postkomunistických zemí.

Graf 13

Zdroj: vlastní výpočty na základě dat Eurostatu

Graf 14

Zdroj: vlastní výpočty na základě dat Eurostatu

Na Slovensku lze zhruba za 30 let očekávat prudký nárůst hodnot indexu (v důsledku odchodu do důchodu silných ročníků narozených v 70. letech). Po roce 2050 by Slovensko spolu s Polskem patřilo k zemím s nejvyšší hodnotou indexu v Evropě, index závislosti seniorů by byl čtyřnásobný v porovnání s dnešní hodnotou. Předpokládaný vývoj v ČR je podobný a teprve po roce 2050 o málo příznivější. Rovněž v dalších postkomunistických zemích Evropy lze očekávat vysoký nárůst hodnot tohoto indexu.

Závěr

Z pohledu demografické struktury se liší země postkomunistické a země, které neprošly obdobím socialismu. Česká republika má ve srovnání se zeměmi EU výrazně rozkolísanější věkovou strukturu obyvatelstva. Ve všech populacích se mění zastoupení podílu jednotlivých biologických generací. Podíl dětí se sníží mezi roky 2008 a 2060 z hodnot mezi 13,5 až 20,5 % na hodnotu 11,0 až 17 %. Nižší podíl dětí mají v celém sledovaném období všechny země bývalého socialistického bloku, Německo a Itálie, naopak vyšší podíl mají po celé sledované období země západní Evropy, skandinávské země a Kypr.

K zajímavým výsledkům dospějeme při pohledu na změny v podílu rodičovské generace. Ve všech populacích začíná tento podíl okolo roku 2030 klesat. U mnohých populací je již od roku 2007 podíl této generace nižší než 50 % a v roce 2060 se pohybuje mezi hodnotou 34,5 až 43,0 %. Nejrychlejší pokles je pozorovatelný u zemí bývalého socialistického bloku a také na Kypru a na Slovensku, kde hodnota dosahuje na počátku více jak 53 % a naopak na konci hodnoty nejnižší – necelých 35 %.

Ve všech zemích roste také podíl osob prarodičovské generace a to z hodnot okolo 27 až 39 % na hodnoty mezi 41 až 54 %. Nejvyšší podíly osob starších 50ti let bude mít v roce 2060 Slovensko, Polsko, Rumunsko, Itálie, Německo i Česká republika.

V souvislosti s přibýváním starých lidí v populaci se mění i hodnoty indexu stárí. Index stárí roste ve všech populacích a to z hodnoty mezi 1,3 až 2,8 v roce 2007 na hodnoty okolo 2,5 až 4,8. Nejvyšších hodnot v roce 2060 dosahují Slovensko, Polsko, Rumunsko, Česká republika, Itálie, Německo. Jsou to země s velmi nízkou úrovní plodnosti, kdy tato plodnost nezaručuje zdaleka prostou reprodukci obyvatelstva.

Z pohledu ekonomických generací je v současné době v postkomunistických členských zemích EU demografická struktura z ekonomického hlediska poměrně příznivá (vyšší podíl obyvatelstva v produktivním věku, nízký index závislosti seniorů). K zemím s nejpříznivějšími charakteristikami patří Slovensko, Polsko i ČR. Vzhledem ke stárnutí populace a předpokládané nižší plodnosti i nižšímu migračnímu přírůstku v těchto zemích může dojít, zejména po roce 2040, k poměrně prudkému poklesu podílu osob v produktivním věku a nárůstu podílu seniorů. Za 50 let by Slovensko i Polsko mohly patřit k zemím s nejvyšším indexem závislosti seniorů v Evropě, situace v ČR a dalších postkomunistických zemích by byla jen o málo lepší.

Předpokládaný budoucí vývoj vychází z populační projekce. Její přesnost závisí pochopitelně na tom, nakolik bude budoucí populační vývoj odpovídat předpokládanému vývoji plodnosti, úmrtnosti a především migrace. Čím je horizont projekce vzdálenější od výchozího roku, tím více se mohou lišit skutečné hodnoty od hodnot prognózovaných. Pokud například bude na Slovensku a v Polsku v následujících desetiletích výrazně vyšší migrační přírůstek než předpokládá projekce, nebo se výrazně zvýší plodnost, nemusí být budoucí vývoj v těchto zemích tak nepříznivý.

V každém případě je však z projekce zřejmé, že stárnutí populace bude v celé Evropě pokračovat. Jestliže nyní připadá v EU na 100 osob v produktivním věku v průměru 28 osob v důchodovém věku, za 50 let to bude asi více než 50 osob, tedy zhruba dvojnásobný počet (a v některých zemích možná daleko vyšší).

Bude se s tím společnost schopna vyrovnat bez větších ekonomických či sociálních otřesů? Jaké se nabízejí možnosti?

Je možné se pokusit vhodnou populační a rodinnou politikou podporovat zvyšování plodnosti. Domníváme se však, že bez zřetelné změny hodnotové orientace lidí není výrazný nárůst plodnosti v evropských zemích reálný (a možná ani žádoucí). Musel by se najít způsob, jak skutečně zharmonizovat profesní a mateřskou roli žen, aby se plně respektoval nejen zájem žen, ale i potřeb jejich dětí. Hodně se hovoří o tom, jak dlouhodobá péče o děti

zhoršuje budoucí návrat jejich matky do zaměstnání, mnohem méně pozornosti je věnováno negativním důsledkům brzkého umístování dětí do kolektivních zařízení, jak dokládají výzkumy některých dětských psychologů.

Uvažuje se o zvyšování důchodového věku nad 65 let. Je ovšem otázkou, zda by pro lidi v tomto věku byl dostatek přiměřených pracovních příležitostí a zda by jim jejich zdravotní stav dovolil pracovat. Je namístě dále rozvíjet zdravotní prevenci. Tím nemáme na mysli jen preventivní lékařské prohlídky, ale především podporu zdravějšího životního stylu a rozvíjení schopnosti udržovat sám sebe v celoživotní vyrovnanosti a pocitu zdraví.

Zmírnění stárnutí obyvatelstva může přinést rovněž podpora imigrace, především imigrace celých rodin či partnerských dvojic. Společnost však musí být připravená přijímat příliv osob jiných národností a často jiných kulturních zvyklostí. Za vhodných podmínek může být pobyt cizinců pro ně i pro naši společnost obohacím. Pokud však je přítomnost cizinců zdrojem obav, může to vést k nárůstu napětí mezi oběma skupinami a k potenciálním nebo dokonce i skutečným konfliktům. K tomu aby imigranti byli pro společnost skutečně obohacím, se musejí naučit jazyk, cizinci s dobrou znalostí jazyka se mnohem lépe uplatní na trhu práce, jsou schopni si dále rozšiřovat kvalifikaci a navštěvovat české školy. Je nesporné, že významnou roli bude hrát další zvyšování vzdělanosti a kvalifikace obyvatelstva. Vzdělání však musí být kvalitní, rozvíjet schopnost samostatného myšlení a rozhodování a na druhé straně též schopnost kooperace a týmové práce. Vzdělanější a kvalifikovanější lidé se lépe uplatní na trhu práce, mají zpravidla vyšší příjmy. Část těchto příjmů by pak museli věnovat na své lepší zabezpečení ve stáří, například formou penzijního připojištění.

V každém případě je však třeba se zabývat těmito problémy již nyní. Demografické procesy mají velkou setrvačnost a pozitivní efekt některých opatření se může projevit až za několik desítek let. Protože se jedná o problém celé Evropy, nabízí se v této oblasti možnost spolupráce jednotlivých členských zemí, výměna poznatků a zkušeností.

Literatura:

- [1] Fiala, T.: *Dva přístupy modelování vývoje úmrtnosti v populační projekci a jejich aplikace na populaci ČR*. In: Forum statisticum slovacum 2006 (4), s. 44-55. Slovenská štatistická a demografická spoločnosť, Bratislava, ISSN 1336-7420.
- [2] Koschin, F.: *Kapitoly z ekonomickej demografie*. 1. vyd. Praha: Oeconomica, 2005. 52 s. ISBN 80-245-0959-8.
- [3] Koschin, F., Fiala, T., Kačerová, E., Krebs, V., Langhamrová, J. *Co s ekonomickými důsledky stárnutí naší populace?* Praha: KDEM VŠE, 2004. 51 s.
- [4] Langhamrová, J., *Změny ve věkové struktuře obyvatelstva a jejich možné důsledky* habilitační práce, VŠE Praha, 2008.
- [5] http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1090,1&_dad=portal&_schema=PORTAL
- [6] http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL

Katedra demografie
Fakulta informatiky a statistiky
Vysoká škola ekonomická v Praze
nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3
fiala@vse.cz, langhamj@vse.cz